МАГИСТЪРСКИ ФАКУЛТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ „НАЦИОНАЛНА И МЕЖДУНАРОДНА СИГУРНОСТ“

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

НА ТЕМА:

ТРАНСГРАНИЧНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО КАТО ИНСТРУМЕНТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА СИГУРНОСТТА В СРЕДИЗЕМНОМОРСКИЯ РЕГИОН В НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК

на дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор“ по професионално направление 9.1 Национална сигурност, научна специалност „Стратегии и политики на сигурност“

ДОКТОРАНТ:
Дафинка Сидова

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
проф. д-р Венелин Георгиев

СОФИЯ, 2018 г.

Благодарности!

Авторът изказва искрени благодарности на своя научен ръководител за професионализма, ясните и целенасочени напътствия, както и за търпението, и неоценимата подкрепата през целия период на работа.

Благодарности се поднасят и на ръководителя на департамента, на целия му преподавателски състав, а също и на членовете на научното жури за обективните и ценни препоръки, в резутат на които дисертационният труд придоби завършено научно-изследователско съдържание.

Сърдечни благодарности на семейството и близките за вярата и насърчението!

Дисертацията е обсъдена и допусната до защита на редовно заседание на департамент „Национална и международна сигурност“ на НБУ, състояло се на 26 март 2018 г.

Дисертацията е с обем от 221 страници, в рамките на които влизат общо 76 таблици, фигури и диаграми, както и 26 приложения. Използваната литература включва 12 чуждестранни нормативни, стратегически и програмни документа, 64 книги, монографии, статии и доклади на български и чужди автори, както и 35 официални сайта на институции, НПО, трансгранични инициативи и др.

Публичната защита на дисертацията ще се състои на ..... г. от .....часа в зала ....., корпус..... на НБУ, пред научно жури в състав:

1. Проф. Димитър Трендафилов Йончев, д.н.. – председател;
2. Проф. д-р Венелин Ангелов Георгиев;
3. Проф. д-р Тилчо Колев Иванов;
4. Проф. д-р Никифор Христов Стефанов;
5. Доц. д-р Константин Христов Пудин.

Материалите за защитата са на разположение на интересуващите се в офис 122, к.1, Магистърски факултет на НБУ.

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД....4
Актуалност, обект и предмет на изследването.....4
Основна теза, цел и задачи.....5
Методика и ограничения.....6
Структура на дисертацията.....8

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....10
Първа глава „Европейски политики на сигурност и сътрудничество и тяхната ефективност“.....10
Втора глава „Изследване на актуалното състояние на трансграничното сътрудничество в Средиземноморския регион“.....11
Трета глава „Усъвършенстване на средиземноморското трансгранично сътрудничество. Перспективи за развитие“....16
Общи изводи и препоръки.....22

ПРИНОСИ.....27
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....28

СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....30

SUMMARY…….....31

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност, обект и предмет на изследването

В интерес на ЕС е да подпомага държавите, с които граничи, за установяването на стабилно и добро управление на всички нива. В същото време, разширяването на ЕС доближава външните му граници до държави, характеризиращи се с икономически, политически и демократичен дефицит, което е предпоставка за възникването на редица заплахи за мира и сигурността, прерастващи в последствие в конфликти. Опитвайки се да предотврати нововъзникващите „разделителни линии“, ЕС поставя все по-голямо ударение върху сътрудничеството си със съседните държави.

Страни, с които ЕС изгражда тесни връзки посредством трансгранично сътрудничество (ТГС), са десет държави от Северна Африка и Близкия изток. Заедно със своите седем европейски партньори от северните брегове на Средиземно море, те образуват т.нар. Средиземноморски регион (или средиземноморски трансграничен регион).

Актуалността на темата на дисертацията може да бъде доказана с множество аргументи, сред които се открояват няколко по-съществени. На първо място е стремежът на ЕС да създаде кръг от съседни държави, с които да бъде в близки, мирни и партньорски взаимоотношения. Несигурната ситуация в тези държави дава основание на ЕС, защитавайки своите интереси, да поддържа ангажимент към партньорите си от Средиземноморския регион чрез по-ефективно сътрудничество в областта на икономиката, социалната сфера, екологията, културата и др., в съгласие с целите на Барселонския процес. Важността на ТГС като ключов инструмент за повишаване на „широката сигурност“ се затвърждава от приетата през 2016 г. Глобална стратегия за външната политика и политиката на сигурност на ЕС.

Вторият факт е свързан с непълното проучване в български публикации, фокусиращи се върху ефективността на ТГС по отношение на аспектите на „широката сигурност“. Повечето изследователи разглеждат ролята на ТГС само в един от аспектите (Иванов, Владко; Гълъбинова, Юлияна; Тодорова, М.; Василева, Лиляна; Параскева Димитрова и др). Това е причина дисертационният труд да се съсредоточи върху добавената стойност от трансграничните проекти за политическата, икономическата, социалната, екологичната и културната сигурност. За нуждите на изследването в дисертацията се структурира и прилага модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС за периода след 2000 г., в рамките на ангажираните със средиземноморско сътрудничество програми – MEDA 2000-2006, ENPI-CBCMED 2007-2013 и ENI-CBCMED 2014-2020.

Обект на изследването в дисертацията е ТГС между държавите от Средиземноморския регион в началото на XXI век. ТГС се анализира като система, върху която оказват влияние две среди – вътрешна и външна.

От своя страна, *предметът на изследване* е обвързан с ефективността на ТГС и способстването му за повишаване на сигурността и стабилността в Средиземноморския регион. Измерването на ефективността на средиземноморското ТГС се улеснява от въвеждането на независими и зависими променливи и критерии за ефективност. Нейното оценяване се усъвършенства чрез приложението на стратегически инструменти – стратегическа карта, балансирана система от показатели за ефективност, TOWS-анализ.

Основна теза, цел и задачи

Основната теза, която дисертацията защитава е, че добавената стойност на ТГС към различните аспекти на „широката сигурност“ би нараснала, ако се създаде подходящ инструментариум, който отчита спецификите на външните фактори на влияние и на елементите на вътрешната среда. Създаването на подобрен модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС би допринесло за утвърждаване на ролята на сътрудничеството, притежаващо потенциала за осигуряване на устойчиво и хармонично развитие и повишаване на сигурността в държавите от Средиземноморието.

ТГС е с дългогодишна история и натрупан опит. Въпреки това, като значим проблем се обособява трудността при измерване и оценяване на неговата ефективност. *Целта* на дисертацията е да създаде по-добри и по-адекватни условия за измерване и оценка на ефективността на ТГС по отношение на аспектите на „широката сигурност“ и да бъдат формулирани препоръки относно развитието на ТГС между ЕС и държавите от Северна Африка и Близкия изток, в рамките на един правдоподобен сценарий до 2020 г.

За постигане на поставената цел в разработката се решават следните три групи *задачи*:

- Поставяне на теоретични и концептуални основи; преглед на европейските политики за сигурност и сътрудничество; проследяване на възникването и развитието на ТГС в контекста на ЕПС, както и изясняване на същността на измерването и оценяването на ефективността на ТГС и връзката между нея и аспектите на „широката сигурност“;
- Изследване на актуалното състояние на средиземноморското ТГС, чрез проучване на неговите външната и вътрешната среда; обясняване на логическата връзка между външните фактори, елементите на вътрешната среда и резултатите от трансграничните проекти; формулиране на основния изследователски проблем; извеждане на методиката за изследване на ТГС и неговата ефективност;
- Моделиране на модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС, в т.ч. извеждане на независими и зависими променливи и критерии за ефективност; проследяване на основните тенденции в ефективността на ТГС; разработване на сценарии и избор на най-правдоподобния; верифициране на подобрения модел чрез интегрирането му в създадената възможна среда; очертаване на перспективи за развитие в средносрочен план и препоръки за усъвършенстване на ТГС и ефективността му.

Методика и ограничения

Избраният набор от качествени и количествени подходи и методи улеснява постигането на целта и задачите, води до доказване на тезата, а също така подпомага дисертационното проучване и прави резултатите достоверни, актуални, значими и полезни в теоретико-приложен аспект.

Подходите за изследване, които подпомагат работата по дисертационния труд, са исторически, системен, процесен, моделен и сценариен. С прилагането на историческия подход се доказва, че ТГС не възниква от спонтанното поведение на представителите на регионалните и местни власти и общности, а представлява дългосрочен процес на задълбочено сътрудничество, спазващо определени принципи, за да реализира заложените цели по възможно най-ефективния начин.

Посредством системния подход се откриват, систематизират и описват общите свойства и атрибути на ТГС, закономерностите и вариантностите му, изучават се средите, оказващи влияние.

Процесният подход спомага за намиране на логическа връзка между външните фактори на влияние, елементите от вътрешната среда на ТГС и резултатите от трансграничните проекти.

Чрез моделния подход се постигат две основни задачи: първата е изработването на модел за измерване и оценяване на ефективността на средиземноморското ТГС; втората е верифицирането на модела, интегрирайки го в разработената сценарийна среда. За целта обектът на изследването – средиземноморското ТГС – се възприема като многофакторен обект, тъй като същността, състоянието и функционирането му зависят от много на брой и разнообразни по вид фактори.

Сценарийният подход се използва, за да се оценят и сравнят алтернативните възможности на фона на евентуални бъдещи развития, да се идентифицират свързани с ТГС и модела за измерване на неговата ефективност обстоятелства, събития и процеси, които биха могли да придобият важност в бъдеще. Чрез сценарийното планиране се проучва и разбира връзката и влиянието на различните фактори, въздействащи върху ТГС, изразява се изследователска позиция и мнение, което отваря път за дискурс, основаващ се на рационални, общоразбираеми аргументи.

За да бъдат анализирани ТГС и влияещите му видове фактори, както и за да бъдат синтезирани критерии за ефективност на ТГС, в разработката са използвани следните научно-изследователски методи и инструменти:

- методи – наблюдение, теоретичен анализ, индукция, дедукция, несинхронизирана виртуална мозъчна атака, научна и художествена абстракция, метод на експертните оценки, PESTEC-анализ, SWOT-анализ, сравнителен анализ, моделиране, верифициране, анализ на риска, Делфи-анализ в реално време, обработване на емпирични данни;
- инструменти – статистически (двуфакторен анализ без репликация, коефициент алфа на Кронбах, междукласова корелация, гаранционна вероятност, равнище на значимост, Z-тест, коефициент на рангова корелация на Спирман, коефициент на конкордация на Кендал), стратегически (стратегическа карта, балансирана система от показатели за ефективност) и софтуерни (MS Excel, IBM SPSS Statistics®).

В хода на разработването на дисертацията се налагат следните ограничения по отношение на:

- *времевия обхват,* който обхваща периода от 2000 г. до 2020 г.;

• *териториалния обхват* – изследването в дисертацията покрива включените в Средиземноморския регион държави: седем[1] държави-членки на ЕС (Кипър, Франция, Гърция, Италия, Малта, Португалия, Испания) и десет[2] държави, съседни на ЕС (Алжир, Египет, Израел, Йордания, Ливан, Либия, Мароко, Палестинска автономия, Сирия, Тунис);

• *аспектите на „широката сигурност“* – политически, икономически, социален, екологичен и културен. Военната сигурност не е във фокуса на настоящето изследване Политико-военните отношения между държавите в Средиземноморския регион, както и военните конфликти в част от тях се представят в най-общ план с цел изследване на поведението на държавите партньорки по отношение на участието им в трансгранични инициативи;

• *броя на външните фактори на влияние* – анализират се общо дванадесет външни фактора, оказващи влияние върху средиземноморското ТГС;

• *броя на характеристиките на вътрешната среда* – изследват се общо дванадесет характеристики, свързани със силните и слаби страни, възможностите и заплахите пред ТГС в Средиземноморския регион;

• *броя на критериите за ефективност* – три количествени и един качествен;

• *аспект на „широката сигурност“ и сценария, спрямо които се извършва верифицирането на модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС (МИОЕ-ТГС)* – за да се докаже, че моделът работи, той се прилага само спрямо социалната сигурност и най-правдоподобния сценарий.

Структура на дисертацията

Настоящият дисертационен труд е организиран в: увод, три основни глави, обобщаващи изводи и препоръки, основни приноси, заключение, приложения, пет списъка - със съкращения, с таблици, с фигури, с диаграми и с използваната литература.

Уводният раздел обединява всички компоненти, задължителни за научно изследване: обосновка на избора и актуалността на изследваната проблематика; обект, предмет, цел и задачи на изследването; хипотеза, която се защитава; методика и ограничения; източниците на информацията; теоретико-приложното значение на резултатите от разработката.

Първа глава прави преглед на основни европейски политики за сигурност и сътрудничество, на техните мисия, цели и приоритети. Централно място заема ТГС като важен инструмент за повишаване на сигурността в ЕС, чрез изграждане на здрави партньорства със съседните държави. В края на главата се обръща внимание на понятието „ефективност“ и ролята, която ефективността заема по отношение на състоянието и бъдещото развитие на ТГС като средство за засилване на сигурността.

Втора глава разглежда ТГС като система и изследва неговите външна и вътрешна среда на влияние. Посредством разнообразен изследователски и статистически инструментариум се анализират външните фактори и вътрешните елементи, влияещи върху функционирането и развитието на средиземноморското ТГС и неговата ефективност. Проверява се съществува ли проблем, който възпрепятства ефективността на ТГС по отношение на аспектите на „широката сигурност“. След констатирането на подобен недостатък се предлага решение, както и подходяща методика за реализирането му.

В Трета глава се разработва конкретно решение на възникналия изследователски проблем чрез създаването на подобрен модел, чиято задача е да мери и оценява по-адекватно ефективността на средиземноморското ТГС. Също така, посредством сценарийно планиране, се описва възможно бъдещо развитие на ТГС в средносрочен план. В края на Трета глава се прави експериментална проверка на разработения модел, за да се установи правилното му функциониране в рамките на един правдоподобен сценарий. Не на последно място се предлагат три инструмента за усъвършенстване на процесите по описание, измерване и управление на средиземноморското ТГС и неговата ефективност по отношение на политическата, икономическата, социалната, екологичната и културната сигурност.

[1] *Обединеното кралство (регион Гибралтар) също отговаря на критериите за участие в средиземноморската трансгранична програма, но няма реално участие.*

[2] *Отношенията между ЕС и Турция са в обхвата на Политиката за разширяване, а не на ЕПС. Финансова помощ получава от Инструмента за предприсъединителна помощ, а не от ЕИС.*

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първа глава „Европейски политики на сигурност и сътрудничество и тяхната ефективност“

Тя е структурирана в три главни части. В първата част се извършва теоретичен анализ на научни възприятия за „сигурност“ на български и чужди учени, в т.ч. и на „широката сигурност“, като изследваните й аспекти се пречупват през призмата сигурността на ЕС. Широкият обхват на понятието „сигурност“ дава възможност за разнообразие от тълкувания, в зависимост от разбиранията и интересите на засегнатите лица и формира неговия мултидисциплинарен характер (Георгиев, Хр., 2011).

Проследява се развитието на сигурността като приоритетна сфера в политиките на ЕС. Анализират се основните етапи в развитието на Общата външна политика и политика на сигурност (ОВППС). Направеният исторически преглед на сложния и противоречив път в създаването на ОВППС, както и на изграждането на взаимоотношенията между ЕС и съседите му от Средиземноморието в рамките на Европейската политика на съседство (ЕПС), в значителна степен изяснява политическата среда и условията, при които функционира ТГС.

Тъй като ЕПС е основната политика, която се занимава с ТГС между ЕС и съседите му на юг и на изток, следващата част на Първа глава изяснява еволюцията в развитието на ЕПС и насочва фокуса към един от най-важните инструменти за сътрудничество – ТГС – и към неговата ефективност. Изяснява се не само главният аргумент за създаване на ЕПС, а именно обединяване на усилията на ЕС и съседите му за реализирането на общи интереси, но и възможностите (вкл. финансови), ползите, отговорностите и задълженията на партньорите на ЕС в рамките на ЕПС.

Проучването се насочва към същността на ТГС, предпоставките за неговото възникване и развитие в рамките на Средиземноморския регион. Анализира се по отношение на равнище на сигурност (Йончев, 2008), типология (според територията, която обхваща; според подхода при инициране; според интересите, в чиято полза се осъществява; според вида на участниците), цели, принципи, сфери на действие, както и през призмата на идеологии като реализма, идеализма, функционализма и др.

Създаването на условия за реализиране на подходящи и ефективни трансгранични проекти, които донасят полза за устойчивото развитие и сигурната среда на живот от двете страни на границите, е приоритет на взаимоотношенията между ЕС и съседите й. Затова в последната част на Първа глава се проучват основните дефиниции и аспекти на ефективността, възможностите за нейното измерване и ролята й по отношение на ТГС. Ефективността на ТГС се определя като като степен на постигане на главната цел, всеобхватните цели и приоритетните сфери на действие, посредством селектирането и реализирането на трансгранични проекти и получените продукти и резултати. Установява се, че връзката между ефективността на ТГС и аспектите на „широката сигурност“ се изразява в способността на ТГС да спомага за неутрализиране на влиянието на рисковете и заплахите от политически, икономически, социален, екологичен, културен характер.

В края на Първа глава се изясняват сходствата и разликите между измерването и оценяването на ефективността. Сравнявайки двата процеса става ясно, че измерването на ефективността действа по време и най-вече в края на извършването на дейностите, докато оценяването се извършва след приключване на дейностите и получаване на реални резултати. Измерването е насочено към настоящия момент, а оценяването дава основа за планиране, предвиждане и прогнозиране. Измерването и оценката на ефективността се извършват с подходящ инструментариум, който се използва в Трета глава на дисертацията при моделирането и верифицирането на модел за измерване и оценяване на ефективността на ТГС.

Втора глава „Изследване на актуалното състояние на трансграничното сътрудничество в Средиземноморския регион“

Съставена също от три главни части. В началото на първата главна част се изяснява методическият инструментариум за проучване на външната среда на средиземноморското ТГС. След извършен теоретичен и документален анализ, чрез художествена абстракция, се съставя двустепенна контролна карта с 48 външни фактора на влияние. Външните фактори са подложени на експертна оценка от получена експериментална извадка, представляваща 16% от генералната съвкупност от потенциални оценители, до които е изпратена контролната карта. Разпределението й по държави и по институции е показано на диаграми 1 и 2.

Извършва се статистическа проверка на надеждността на двустепенната скала и проверка на степента на съгласие между оценителите. Проверката на надеждността на двустепенната скала се извършва с изчисляване на коефициента алфа на Кронбах (α) за вътрешна съгласуваност. Инструментът, чрез който се мери степента на съгласие между оценителите, е междукласовата корелация, като се прилага двуфакторен анализ без репликация (Anova: Two-factor Without Replication). Резултатите са: висока степен на надеждност и вътрешна съгласуваност на двустепенната скала, както и задоволителна степен на съгласие между оценителите.

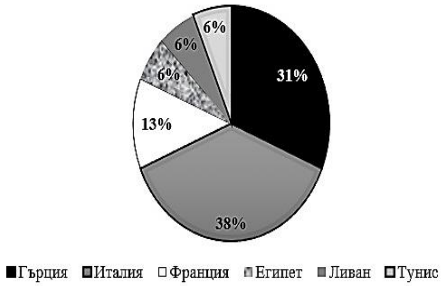

Диаграма 1. Процентно разпределение на PESTEC-оценителите по държави

Диаграма 2. Процентно разпределение на PESTEC-оценителите по институции

Формулират се и се проверяват работна и алтернативна хипотеза, обвързани с двата външни фактора на влияние, посочени от оценителите като най-значими. (Гигова, 2012) Приемането или отхвърлянето на хипотезите изисква определена степен на сигурност (P – гаранционна вероятност = 95%), като в същото време се допуска възможността за грешка (α – равнище на значимост = 0,05 или 5% възможност за грешка) на статистическите изводи. Приложен е и Z-теста за проверка на хипотези. Получените резултати дават основание да се приеме, че при средните оценки на оценителите от генералната съвкупност, а не само оценителите от изследваната извадка, също би се наблюдавала статистически достоверна разлика. С други думи, нулевата хипотеза се отхвърля и се приема алтернативната хипотеза за шестте групи външни фактори на влияние.

След извършения статистически анализ за избор на най-значимите външни фактори на влияние, разпределени в шест групи, които от своя страна отразяват аспектите на „широката сигурност“, PESTEC-анализа (разширен вид на PEST-анализа) придобива вида, представен в таблица 1. Актуалното състояние на всеки от дванадесетте външни фактора се подлага на изследване, с което се доказва позитивното или негативното му влияние върху ТГС и неговата ефективност.

Във втората главна част се провежда SWOT-анализ на елементите от вътрешната среда на средиземноморското ТГС, групирани в пет групи: стратегическа цел; съдържание; процедури; участници и резултати.

Таблица 1. *PESTEC-анализ на средиземноморското ТГС*

Политически фактори		**Икономически фактори**	**Социални фактори**
С позитивно влияние	*С негативно влияние*	*С позитивно влияние*	*С негативно влияние*
Сключени трансгранични споразумения и възможност за участие в трансгранични проекти	Недостатъчна демокрация и авторитарни режими	Наличие на ресурси (природни, човешки и др.)	Високи нива на безработица, особено при младежката безработица
		Развитие на микро-, малки и средни предприятия	Високи нива на необразованост, особено сред момичетата и жените
Технологични фактори		**Екологични фактори**	**Културни фактори**
С позитивно влияние	*С негативно влияние*	*С позитивно влияние*	*С позитивно влияние*
Насърчаване на научните изследвания и прилагането на резултатите от тях в практиката	Общото технологично забавяне на трансграничния регион	Осведоменост за екологичните проблеми и тяхното разбиране	Подобряване на качеството на образованието
		Ефективно и ефикасно използване на природните ресурси	Развитие на туризма

Избраният способ за извличане на силните и слабите страни на вътрешната среда и нейните елементи, както на възможностите и заплахите пред тях, е т. нар. интуитивен метод „несинхронизирана виртуална мозъчна атака“. В нея взимат участие десет експерти, представители на осем държави, от които само една не е част от средиземноморския трансграничен регион. Генерирани са общо 48 силни и слаби страни, възможности и заплахи. Те се въвеждат в контролна карта с пет степени, която се изпраща на втора група оценители, а разпределението на получената извадка е показано на диаграми 3 и 4. Извадката може да бъде определена като голяма, независима и по някои признаци е равномерно разпределена.

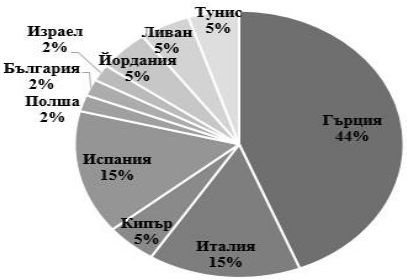

Диаграма 3. Процентно разпределение по държави на участниците в оценяването на вътрешната среда

Диаграма 4. Процентно разпределение по институции на участниците в оценяването на вътрешната среда

Отново се извършва статистическа проверка на надеждността на петстепенната скала и проверка на степента на съгласие между оценителите, посредством използваните при PESTEC-анализа инструменти. Резултатите показват висока степен на надеждност на петстепенната скала и отлична степен на съгласие между оценителите.

Различното при SWOT-анализа е при проверката на хипотезите, които са обвързани с корелационната връзка между броя на оценителите, разпределени според съгласието или несъгласието им с всяка от предложените характеристики, и степента на съгласие според числовите стойности на петстепенната скала. За целта се използва коефициента на рангова корелация на Спирман (ρ). Приета е алтернативна хипотеза, която твърди, че при средните числови стойности, представляващи степента на съгласие на потенциалните оценители от генералната съвкупност, също ще се наблюдава статистически достоверна разлика. С други думи, оценителите както от изследваната извадка, така и от генералната съвкупност са по-съгласни с едни силни и слаби страни, възможности и заплахи, за сметка на други характеристики, с които не са съгласни.

Получените стойности на ρ се използват и за отстраняване на характеристиките, имащи статистически незначителен резултат. След отстраняването, отново влиза в приложение Z-теста, посредством който се избират по три силни и слаби страни, възможности и заплахи, получили най-висока степен на съгласие от оценителите. След приложения статистически анализ SWOT-анализа придобива завършен вид, както е показано на табл. 2.

Анализирайки спецификите на силните и слабите страни, възможностите и заплахите на вътрешната среда на ТГС, посредством сравнителен анализ между програмните периоди 2000-2006 и 2007-2013 г., се отчита подобрение в състоянието на вътрешната среда и повишаване на по-голяма част от показателите на характеристиките на SWOT-анализа.

Въпреки това обаче, се констатират дефицити в действащия модел на функциониране на ТГС, което дава основание да се изведе изследователския проблем, засягащ възможността за измерване и оценка на ефективността на ТГС спрямо аспектите на „широката сигурност“. За адекватно решение се приема създаването на подобрен модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС в Средиземноморския регион, който отчита спецификите както на външните фактори на влияние, така и на всички елементи от дизайна на вътрешната среда на ТГС. Важно е също моделът да улеснява взаимовръзките между компонентите на външната и вътрешната среда, както и да позволява прилагането на критерии за ефективност. Не на последно място, построяването на МИОЕ-ТГС е в синхрон с втората най-важна възможност за развитие на средиземноморското ТГС от структурирания SWOT-анализ, както и с тезата, която дисертацията защитава. За целта, в последната част на Втора глава, се подбират конкретни подходи, методи и инструменти, с чиято помощ да се разработи и приложи МИОЕ-ТГС.

Таблица 2. *SWOT-анализ на ТГС в Средиземноморския регион*

Силни страни	Слаби страни	Възможности	Заплахи
1.Обмен на добри практики. 2.Ясни приоритети и мерки, обвързани с целта. 3.Ясни и справедливи принципи.	1. Сложни и тромави процедури за селектиране и финансиране на проектите. 2. Трудности при хармонизирането на процедурите за селектиране и финансиране на проекти, причинени от различия в националните системи и законодателства. 3. Ограничени финансови ресурси.	1. Създаване на мултинационални партньорства. 2. Създаване на подходящ модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС, с чиято помощ да бъдат изработвани бъдещите цели и приоритети. 3. Насърчаване на реализирането на стратегически проекти и проекти с капитализация.	1. Силна бюрократация и централизация в структурите, отговорни за ТГС. 2. Твърде сложни и отнемащи много време процедури. 3. Стойността на бюджета за ТГС е твърде малка като процент от бюджета на ЕИС.

Трета глава „Усъвършенстване на средиземноморското трансгранично сътрудничество. Перспективи за развитие“

Включва три главни части, както и предходните две глави, първата, от които се фокусира върху изработването на МИОЕ-ТГС в Средиземноморския регион. За да се изработи моделът, се отделя внимание на структурата и функционирането на реалния обект, който е средиземноморското ТГС, като се изясняват петте групи елементи, формиращи дизайна на вътрешната среда. Целта, поставена пред МИОЕ-ТГС, е да улесни и подобри измерването и оценката на ефективността на средиземноморското ТГС и на реализираните в рамките му трансгранични проекти. В обхвата на целта влиза управлението на процесите на създаване, развитие и прилагане на модела.

Избират се четири двойки променливи – зависими и независими, които оказват влияние върху средиземноморското ТГС и неговата ефективност спрямо аспектите на „широката сигурност“. Изборът им се основава на две характеристики - ангажираността на сътрудничещите си страни и капацитета на допустимите актьори да участват пълноценно в ТГС. Първата двойка променливи – $Y_{(капацитет\text{-}усвояване)}$ и $X_{(\%\ усвояване)}$ - е пряко свързана с групата елементи на вътрешната среда „СЪДЪРЖАНИЕ“. Втората двойка променливи - $Y_{(участие)}$ и $X_{(бр.\ проекти)}$ - е обвързана с петата група елементи от въpешната среда на средиземноморското ТГС – „РЕЗУЛТАТИ“. Спецификата на третата двойка променливи - $Y_{(партньорски\ кръг)}$ и $X_{(бр.\ партньори)}$ - произлиза от групата вътрешни елементи „УЧАСТНИЦИ“. Четвъртата двойка променливи - $Y_{(политическа\ воля)}$ и f(X(бр. държави)може да бъде отнесена към първата група вътрешни елементи „ЦЕЛ“.

Установява, че спецификацията на променливите се определя от интервали от подредени стойности. Свързаността между дадена зависима и измерващата я независима е причинна, представена чрез функция $Y = f(X)$, а количествената спецификация между тях е стойностна. Обаче свързаността между отделните двойки променливи е вероятностна, а количествената спецификация помежду им е базирана на състояния, а не на стойности. Отношенията между всички променливи са управляеми и отворени (ациклични).

В края на първата главна част на Трета глава се конкретизират четири критерия за ефективност (КЕ). Логиката, която следва извеждането на критериите за ефективност, е Цел→Въпрос→КЕ. В резултат се получава:

- Ефективност на усвояването на средства→Каква е стойността на усвояване за всеки програмен период – общо и според аспектите на “широката сигурност“?→$КЕ1_{(\%\ усвояване\text{-}общо)}$;
- Ефективност на реализирането на трансгранични проекти→Какво количество трансгранични проекти се реализира във всеки програмен период - общо и по аспекти на „широката сигурност“?→$КЕ2_{(бр.\ проекти)}$;
- Ефективност на участването в трансгранични инициативи от страна на допустимите актьори от държавите от средиземноморския трансграничен регион→Налице ли е увеличение в броя на заинтересованите участници от допустимите държави в реализираните трансгранични инициативи?→ $КЕ3_{(бр.\ участници)}$;
- Ефективност на договорните взаимоотношения между ЕС и държавите партньори от Северна Африка и Близкия изток→Съществува ли риск за степента на ангажираност на държавите-партньорки на ЕС по отношение на процеса на подписване на финансови споразумения с ЕК?→$КЕ4_{(риск)}$.

След анализираните дотук етапи от процеса на моделиране на МИОЕ-ТГС, изработваният модел придобива вида, визуализиран на фиг. 1.

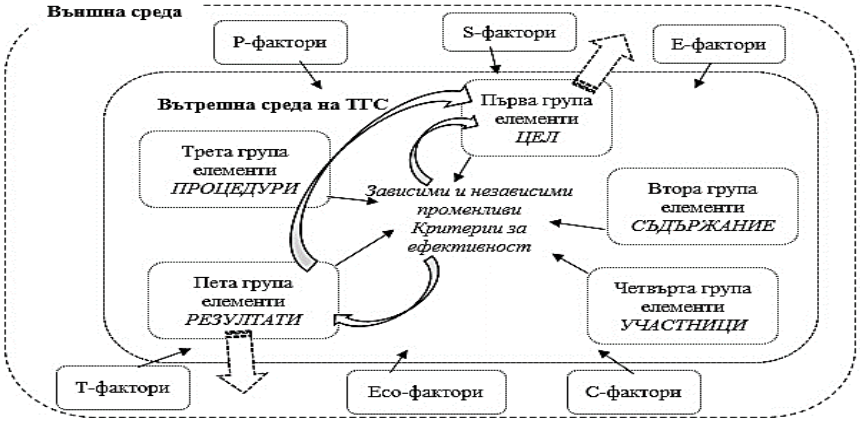

Фиг. 1. МИОЕ-ТГС

Във втората главна част се прилага сценарийното планиране, за да се разработят контекстни сценарии, чрез които да се предвиди развитието на средиземноморското ТГС и неговата ефективност в средносрочен план до 2020 г. Извеждат се следните основни параметри на бъдещето, от които зависи вземането на решения в настоящето:

- капацитет за финансова ангажираност;
- капацитет за проектна ангажираност;
- капацитет за партньорска ангажираност;
- капацитет за държавна ангажираност.

За четирите основни периметъра се определят ключовите движещи сили с възможните им посоки на развитие – позитивна и/или негативна. Две ключови движещи сили оказват въздействие върху четирите основни периметъра. Първата отразява поведението на ЕС по отношение на ТГС в Средиземноморския регион. Втората ключова движеща сила е поведението на държавите-партньорки на ЕС.

Проследяването на тенденциите на основните параметри показва положително развитие при първите три. Тъй като четвъртият основен параметър „Капацитет за държавна ангажираност“ се приравнява към КЕ4$_{(риск)}$, за да се определи тенденцията му на разивитие, е необходимо да се измери идентифицираният риск. За целта, на шестнадесетте оценители, взели участие в структурирането на PESTEC-анализа, се изпраща контролна карта с описание на риска, графа за оценяване на вероятността от сбъдване на риска и графа за определяне на последствията, причинени от въздействието на риска. От получените резултати се установява, че степента на риска от трайно намаляване на капацитета за държавна ангажираност от страна на държавите партньорки е ниска. Въпреки че вероятността за сбъдване е висока, последствията ще имат слабо негативно влияние върху средиземноморското ТГС и ефективността му. С други думи, при броя на участниците в трансграничните инициативи не е налично повишаване, но капацитетът за усвояване на финансови ресурси и за реализиране на трансгранични инициативи се очаква да отчете ръст.

Формулират се алтернативни състояния на четирите показателя. Към алтернативните състояния се определят алтернативни стойности, базирани на очертаните тенденции, чиято цел е да придадат количествено измерение на сценариите.

Процесът на разработване на сценарии продължава с наименуването им и с избиране на логиката на всеки сценарий. Първият от двата сценария се наименува „Крачка назад“. Разработването му следва логиката на възникнала кризисна ситуация като резултат от неучастието на четири държави партньорки за втори пореден програмен период. За втория сценарий се избира името „Златна среда“. В него развитието на основните параметри следват логическата връзка на вероятна рискова ситуация, чиито негативни последствия обаче могат да бъдат сведение до минимум.

Оценяването на сценариите се извършва чрез метода „Делфи в реално време“. Изработва се структурирана онлайн анкета, която се изпраща на експертите, взели участие в изработването на SWOT-анализа. Резултатите от провеждането на метода „Делфи в реално време“ показват, че общо 36 от 41 оценители разбират съдържанието на сценариите. В оценяването им на компонентите има последователност и непротиворечивост, затова в обработването и интерпретирането на резултатите участват само оценките на 36 експерти.

За да се определи консенсусът между оценителите по отношение на правдоподобността и на реалистичността на двата сценария, се изчислява коефициентът на конкордация на Кендал. Полученият резултат показва съвършен консенсус между оценките на експертите за степента на правдоподобност на двата сценария. По аналогичен начин се изчислява и консенсусът по отношение на степента на реалистичност, като резултатът сочи, че съществува силен консенсус.

След като резултатите показват, че съществува от силен до съвършен консенсус межу оценителите, се приема, че общите средни оценки за правдоподобност и реалистичност на двата сценария са основание за избор на по-правдоподобния от тях. Съгласно получените резултати се доказва, че сценарий 2 „Златна среда“ (виж. фиг. 2) е сценарият, който се отличава с от средна до голяма правдоподобност и реалистичност, затова той се явява най-правдоподобната ситуация, в рамките на която се извършва верифициране на МИОЕ-ТГС в последната част на Трета глава.

„Златна среда“

Средиземноморското ТГС и неговата ефективност са под риск от дестабилизиране в периода до 2020 г. Както и през предходния програмен период 2007-2013 г., отново само шест от десетте допустими държави партньорки са активно включени в осъществяване на ТГС – Египет, Ливан, Йордания, Израел, Палестина и Тунис. Капацитетът за държавна ангажираност е разклатен, защото само шестте държави подписват финансови споразумения с ЕК.

Въпреки сериозните различни от политически, социално-икономически, технологичен, екологичен и културен характер, шестте държави се амбицират да положат всички усилия, за да изпълнят максимално поетите отговорности и ангажименти спрямо ЕС и помежду си. Мотивацията им нараства и с насърчаващото поведението на ЕС, изразяващо

се в по-големия бюджет на ENI-CBCMED 2014-2020 и в прилагане принципа на диференциация.
Партньорите се фокусират върху силните страни на вътрешната среда на ТГС, както и върху възможностите за развитие. В резултат на силната им воля за укрепване на ТГС и повишаване на неговата ефективност по отношение на аспектите на „широката сигурност“:

- номиналната стойност на усвоените средства достига между 200 и 208 млн. евро, което е с до 15% повече от програмен период 2007-2013 г. В процентно съотношение се усвояват до 99,5%. Усвоените средства за трансгранични инициативи, повишаващи социалната и културната сигурност отбелязват ръст от 70% до 100%;
- общият брой реализирани трансгранични проекти възлиза на приблизително 128, като се отчита ръст от 35%. Разпределени по аспекти на „широката сигурност“, броят на трансграничите проекти към всеки аспект отбелязва ръст, като най-ниският е до 35% (икономическа сигурност), а най-високият – до 120% (социална сигурност);
- броят на участниците нараства с до 5% (включват се между 320 и 335 участници).

Седемте държави членки (Гърция, Италия, Испания, Малта, Кипър, Португалия и Франция) и шестте държави-партньорки на ЕС успяват да преодолеят рисковата ситуация, която трайното неучастие на другите четири допустими държави създава, и негативните последици от нея. Резултатите (преки и косвени) от реализираните трансгранични инициативи повишават „широката сигурност“, а ползите от тяхната добавена стойност са всеобщи. ЕС оценява високо приноса на своите партньори към средиземноморското ТГС и неговата ефективност.

Фиг. 2. Описание на сценарий 2 „Златна среда“

Верифицирането на МИОЕ-ТГС, чрез интегрирането му в сценарий 2 „Златна среда“, се реализира, като се използват:

- двата външни социални фактора на влияние от PESTEC-анализа;
- групите елементи от вътрешната среда с техните специфични характеристики съобразно SWOT-анализа и трансграничната програма ENI-CBC MED 2014-2020 г.;
- формулираните четири двойки променливи;
- обособените четири критерия за ефективност;
- числовите стойности на четирите основни параметъра от сценарий 2.

Визуализирането на верифицирането на МИОЕ-ТГС е представено на фиг. 3. Получените крайни продукти, резултати и ползи оказват влияние в две посоки – навътре, в рамките на вътрешната среда на ТГС, и навън, в рамките на външната среда. От една те страна, подпомагат постигането на заложените приоритети, подцели и цели, свързани с повишаване на социалната сигурност. Те, самите, са показател за постигането на целите от социален характер в трансграничната програма. От друга страна, тяхното въздействие е насочено към намаляване и/или неутрализиране на двата външни негативни фактора. Те се явяват като средство за преодоляване на отрицателните последици от външните социални фактори.

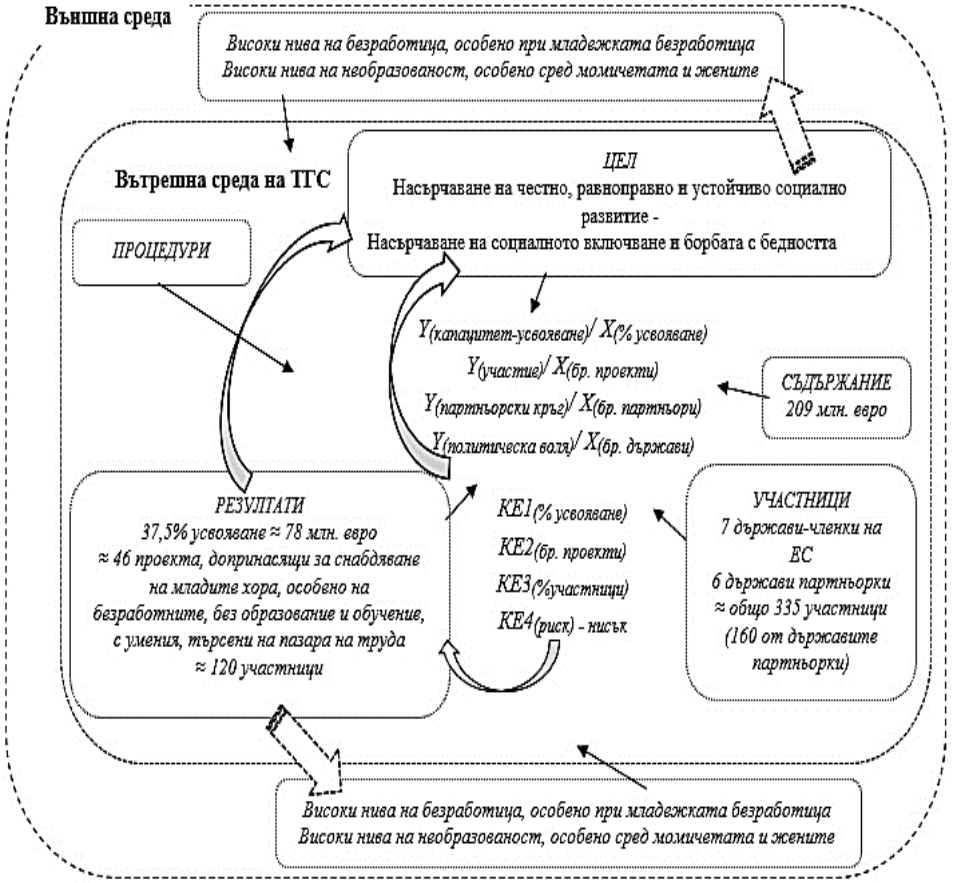

Фиг. 3. Верифициране на МИОЕ-ТГС в рамките на сценарий 2 „Златна среда“ и по отношение на социалната сигурност

В края на Трета глава са изработени три инструмента за усъвършенстване на стратегическото управление на средиземноморското ТГС и неговата ефективност. Първият, стратегическа карта (виж фиг. 4) подробно и достоверно описва два пътя, които водят до постигане на главната цел и двете всеобхватни цели за програмния период 2014-2020 г. Вторият е балансираната система от показатели за ефективност (БСПЕ), като чрез нея измерването и оценяването се характеризират с конкретика и числова тежест (виж табл. 3). Стратегическото управленние на

средиземноморското ТГС изисква формулирането на стратегии, чрез които да се определят посоката на развитие, поведението на ТГС и начинът, по който ТГС е важно да реагира. Затова, с помощта на инструмента TOWS-анализ се извеждат четири примерни стратегии, с препоръчителен характер, представени на табл. 4.

Фиг. 4. Стратегическа карта на ТГС в Средиземноморския регион

Общи изводи и препоръки

Констатира се, че обектът на изследването - средиземноморското ТГС - възниква целенасочено, развива се последователно и функционира на равнището на груповата организационна сигурност. Изследването на различни теоретични възгледи позволява детерминирането на ТГС през призмата на идеологии и концепции, свързани със сигурността. Също така става възможно и конкретизирането му като вид.

Относно теоретичната обоснованост на връзката между обекта и предмета на изследването се установява се, че, за да са приложими за средиземноморското ТГС и неговата ефективност спрямо аспектите на „широката сигурност“, простите и сложните инструменти за измерване и оценяване на ефективността, както и стратегическите инструменти за управление, е необходимо да са адекватно и специфично разработени и приложени.

Таблица 3. *Интегриран модел на съчетание между стратегическа карта и БСПЕ на ТГС в Средиземноморския регион*

СТРАТЕГИЧЕСКА КАРТА		БСПЕ	
НАПРАВЛЕНИЕ	*ТЕМАТИЧНА ОБЛАСТ*	*ПОКАЗАТЕЛ*	*ЦЕЛЕВА СТОЙНОСТ*
Резултати	Политически	брой трансгранични проекти	≥67
	Икономически	брой трансгранични проекти	≥79
	Социални	брой трансгранични проекти	≥42
	Екологични	брой трансгранични проекти	>75
	Културни	брой трансгранични проекти	≥38
Ресурси	Финансови	% усвоени средства	99,5%
	Човешки	брой представители на държавни, регионални и местни институции, образователни и научно-изследователски структури, бизнес организации, представители на неправителствения сектор	≥335
	Нормативни	споразумения между публичните администрации и съответните заинтересовани страни за координирано планиране и изпълнение на социални дейности	20
	Материални	брой сборници с публикации	15
	Организационна структура	съфинансиране по отношение на заплатите на вътрешните човешки ресурси	70% от общите вътрешни разходи за човешки ресурси
	Добри практики	туининг събития за обмен за подобряване на техническата и оперативната способност на публичните администрации и съответните институции /органи.	25
Процеси	Управленски	подписване на договори с бенефициери, които са водещи партньори в проектите	≥124
	Административни	промотиране на поканите за проектни предложения	10 събития и рекламни кампании
	Финансово-счетоводни	намаляване на времето, необходимо за подписване на договорите, чрез опростяване на бюджетните формуляри	30%
	Мониторинг и отчетност на проектите	мониторинг за изпълнение на проектите	ежедневно
	Подбор и одобряване на проектите	намаляване на времето, необходимо за оценяване на подадените проектни предложения	50%
Среда на функциониране	PESTEC фактори	брой на негативните социални фактори	≤1
	ЕПС/ ENI-CBC MED 2014-2020 г.	брой държави партньорки, подписали финансово споразумение	≥6

Чрез анализа на външната среда се констатира значителен ръст в области като демократичност на управлението, демографско развитие, грамотност, опазване на околната среда.

Таблица 4. *TOWS-матрица на стратегиите за управление на средиземноморското ТГС*

	Възможности (O) 1.Създаване на мултинационални партньорства. 2.Създаване на подходящ модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС, с чиято помощ да бъдат изработвани бъдещите цели и приоритети. 3.Насърчаване на реализирането на стратегически проекти и проекти с капитализация.	**Заплахи (T)** 1.Силна бюрократция и централизация в структурите, отговорни за ТГС. 2.Твърде сложни и отнемащи много време процедури. 3.Стойността на бюджета за ТГС е твърде малка като процент от бюджета на ЕИС.
Силни страни (S) 1.Обмен на добри практики. 2.Ясни приоритети и мерки, обвързани с целта. 3.Ясни и справедливи принципи.	**SO** *"Maxi-Maxi" стратегия* S1-O1.Разширяване на кръга от партньорства и укрепване на съществуващите вече партньорства, използвайки натрупания опит и добрите практики.	**ST** *"Maxi-Mini" стратегия* S3-T2.Опростяване на процедурите за селектиране и финасиране на трансгранични проекти, позовавайки се на ясните и справедливи принципи.
Слаби страни (W) 1.Сложни и тромави процедури за селектиране и финансиране на проектите. 2.Трудности при хармонизирането на процедурите за селектиране и финансиране на проекти, причинени от различия в националните системи и законодателства. 3.Ограничени финансови ресурси.	**WO** *"Mini-Maxi" стратегия* W1-O2.Намаляване на негативното влияние от наличието на сложни и тромави процедури за селектиране и финансиране на проектите чрез внедряване и прилагане на МИОЕ-ТГС.	**WT** *"Mini-Mini" стратегия* W2-T1. Опростяване на европейско ниво на правилата за провеждане на процедурите за селектиране и финасиране на трансгранични проекти с цел преодоляване на трудностите при интегрирането им в националните законодателства и на бариерите, създавани от бюрократичните и централизирани структури, отговорни на национално ниво за ТГС.

Извършеният сравнителен анализ между програмните периоди 2000-2006 г. и 2007-2013 г. отчита подобрение в състоянието на вътрешната среда и повишаване на капацитета за използване на силните страни и възможностите, както и способността за преодоляване на слабите страни и заплахите.

Структурираният МИОЕ-ТГС е решението на дефинирания изследователски проблем, тъй като в него участват както външните фактори и вътрешните елементите, така и променливи (независими и зависими) и критерии за ефективност, обвързани с елементите на вътрешната среда.

Верифицирането на МИОЕ-ТГС показва, че подобреният модел работи правилно в условията на създадения възможен сценарий 2, отчитайки спецификите както на външните фактори на влияние, така и на всички елементи от дизайна на вътрешната среда на ТГС. МИОЕ-ТГС улеснява взаимовръзките между компонентите на външната и вътрешната среда, позволява и прилагането на променливи и критерии за ефективност.

Приложението на стратегически инструменти като стратегическа карта и БСПЕ допринася за по-детайлно описание на средиземноморското ТГС и за по-прецизно измерване на неговата ефективност. Стратегическото управление на средиземноморското ТГС се усъвършенства с прилагането на TOWS-анализа, с чиято помощ се формулират по една стратегия от вид: настъпателна, предпазваща, стратегия за развитие и защитна. Приложението на четирите стратегии е обвързано с перспективите за развитие на ТГС и неговата ефективност по отношение на аспектите на „широката сигурност".

Препоръки към европейските институции, ангажирани с ЕПС и средиземноморското ТГС, като техните действия и усилия е добре да се съсредоточат върху:

- Преразглеждане на същността и функцията на принципа на диференциацията, чрез който трайно неактивните допустими държави партньорки като Мароко, Либия и Алжир да бъдат насърчени да подновят ангажираността си към ТГС (чрез преговори на политическо равнище, чрез предоставяне на повече и по-справедливи стимули при проява на активност);
- Преосмисляне на ролята на финансовите споразумения, чието неподписване от политическото управление на неактивните държави партньорки лишава от възможност за участие представителите на частния и неправителствения сектор, както образователните и научно-изследователските институти. Възможно политическо и правно обосновано решение е включването на допълнителни клаузи, които да позволят на сдружения, асоциации и съюзи с по-голям брой членове (напр. минимум 5) да сключват частични финансови споразумения;
- Предвиждане на по-голям бюджет по ЕИС за бъдещия програмен период 2021-2027 г., който да е с минимум 5% по-висок от бюджета, предвиден за 2014-2020 г.;

Добре би било, ако ръководните и административните органи от организационната структура, управляваща ТГС в Средиземноморския регион приемат препоръки като:

- В трансграничните програми да се извършва SWOT-анализ не на Средиземноморския регион, а на самото ТГС, за да се набелязват конкретните силни и слаби страни, възможности и заплахи, касаещи елементите на вътрешната среда;
- Въвеждане на подобрен модел за измерване и оценка на ефективността на ТГС в употреба, какъвто е и разработеният в настоящата дисертация МИОЕ-ТГС;
- Съсредоточаване на усилията върху стратегическото управление на средиземноморското ТГС, чрез прилагането на стратегически инструменти (напр. стратегическа карта, БСПЕ, TOWS-анализ);
- Преразглеждане на процедурите по кандидатстване с проектни предложения, по селектиране, одобряване, финансиране и отчетност на трансграничните инициативи, за да се премахнат сложните, тромави и отнемащи много време процедури.

Препоръки към допустимите държави и към участниците, представляващи ги:

- На държавно ниво – максимално оползотворяване на възможностите, които ТГС предоставя, като се сключват финансови споразумения с ЕК;
- На ниво държавно управление – улесняване на процеса по хармонизиране на процедурите за селектиране и финансиране на проекти, като се намерят компромисни решения за справяне с различията в националните системи и законодателства;
- Предприемане на неотложни и стриктни мерки за реформиране на бюрократични и централизирани структури, отговорни за ТГС на национално ниво в държавите-партньорки на ЕС;
- На ниво проектни партньори – възползване от възможността за създаване на многонационални партньорства и за реализиране на три вида трансгранични проекти (стандартни, стратегически и с ефект на капитализация), разработвайки и осъществявайки приоритетно трансгранични инициативи, повишаващи социалната сигурност;
- Обединяване на усилията за укрепване на капацитетите за финансова, проектна и партньорска ангажираност.

ПРИНОСИ

Научно-приложни приноси:

- Определя се равнището на сигурност, на което функционира средиземноморското ТГС като обект на изследването - равнището на груповата организационна сигурност, както и специфичността му като вид (съгласно изследваното четири видово деление). В бъдещи научни трудове, както и в нормативни и стратегически документи, касаещи ТГС, реализирано между ЕС и държавите от Северна Африка и Близкия изток, извършеното детерминиране би допринесло за по-задълбочено и по-детайлно проучване на развитието и ролята на ТГС и неговата ефективност спрямо „широката сигурност“
- Структурира се SWOT-анализ на вътрешната среда на средиземноморското ТГС, който включва дванадесет характеристики на силните и слабите страни, възможностите и заплахите пред ТГС и неговата ефективност. Чрез него се анализират елементите от петте групи на вътрешната среда;
- Разработва се методика и се прилага методически инструментариум (изследователски и статистически), които изцяло или частично биха били подходящи за изследване на ефективността на трансгранични сътрудничества, реализирани в други региони в рамките на ЕПС (напр. в Черноморския регион), както и осъществявани в обхвата на Европейската политика за сближаване (само между държави-членки на ЕС – напр. ТГС между България и Румъния).

Приложни приноси:

- Моделира се и се верифицира подобрен модел на измерване и оценка на ефективността на средиземноморското ТГС по отношение на аспектите на „широката сигурност“. Важно място в създадения МИОЕ-ТГС заемат обособените от автора независими и зависими променливи и критериите за ефективност, както и разработените два сценария;
- Разработват се и се прилагат два стратегически инструмента за усъвършенстване на стратегическото управление на средиземноморското ТГС – стратегическа карта и балансирана система от показатели за ефективност;

• Структурира се TOWS-анализ, чрез който се формулират четири конкретни стратегии: настъпателна, предпазваща, стратегия за развитие и защитна, приложението на които очертават бъдещите насоки и действия за развитие на средиземноморското ТГС и неговата ефективност по отношение на аспектите на „широката сигурност“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В рамките на трите глави се извършва изследване на средиземноморското ТГС и неговата ефективност спрямо политическата, икономическата, социалната, екологичната и културната сигурност, чиито резултати препотвърждават *актуалността на темата на дисертационния труд*.

От изследването на теоретичните възгледи и концепции се извеждат едни от най-важните характеристики на възникването, развитието и същността на обекта на изследването и на взаимосвързаността му с предмета на изследването. Отличителните черти на възникването и развитието на ТГС в Средиземноморския регион са целенасоченост, устойчивост, постоянство и стабилност. ТГС има ясно изразен легитимен характер, а между участниците в него се наблюдава тясно взаимодействие, осъзнатост и отговорност за постигане на общи цели и решаване на общи проблеми. Като обект на изследването средиземноморското ТГС функционира на равнището на груповата организационна сигурност. По вид средиземноморското ТГС е външно, при чието инициране се прилагат както подхода „отгоре-надолу“, така и подхода „отдолу-нагоре“. Интересите, които се реализират посредством трансгранични проекти в рамките на средиземноморското ТГС, са разнообразни по отношение на сферата, която засягат (политическа, икономическа, социална, екологична, културна) и по отношение на нивото и вида на участниците (национални, регионални и местни; публични, частни и неправителствени и т.н.). Следователно може да се заключи, че и изпълнена *първата група задачи*, посочени в увода.

Анализирането на актуалното състояние на обекта на изследването – средиземноморското ТГС – е основание да се твърди, че *втората група задачи също е постигната*.

Последната група от задачи, обособени в увода на дисертационния труд, е реализирана чрез създаването на подобрен МИОЕ-ТГС, след което е проверено неговото правилно функциониране в условията на възможна бъдеща ситуация. В допълнение са разработени и приложени три стратегически инструмента, които усъвършенстват стратегическото управление на средиземноморското ТГС и ефективността му и позволяват извеждането на препоръки под формата на четири вида стратегии.

Констатираният изследователски проблем не само е решен, но и е *напълно постигната целта на дисертацията*, а именно да се създадат по-добри и по-адекватни условия за измерване и оценка на ефективността на ТГС по отношение на аспектите на „широката сигурност“ и да се формулират препоръки относно развитието на ТГС между ЕС и държавите от Северна Африка и Близкия изток, в рамките на един правдоподобен сценарий до 2020 г.

Логическата последователност и свързаност между трите глави на дисертационния труд, проведеният анализ на актуалното състояние на външната и вътрешната среда на средиземноморското ТГС, създаденият МИОЕ-ТГС и получените положителни резултати след неговото верифициране, структурирането на стратегическа карта, БСПЕ, TOWS-анализ, с помощта на правилно подбран и приложен изследователски и статистически инструментариум *доказва формулираната в увода теза*. Добавената стойност на ТГС към различните аспекти на „широката сигурност“ нараства и това е доказано от създадения МИОЕ-ТГС, който улеснява измерването и оценяването на ефективността на ТГС. Не на последно място, формулираните четири стратегии допринасят за утвърждаване на ролята на ТГС като инструмент, притежаващ потенциала за осигуряване на устойчиво и хармонично развитие и повишаване на „широката сигурност“ в държавите от Северна Африка и Близкия изток.

СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. СИДОВА, Дафинка. *Стратегически анализ на средиземноморското трансгранично сътрудничество като модел за изследване на черноморското трансгранично сътрудничество.* Европа: Глобални заплахи и интегрирана сигурност. Сигурност в Черноморския регион: Сборник научни трудове, С., Научно-технически съюз по машиностроене „Индустрия-4.0“, 2017, ISBN 978-619-7383-07-2, стр. 395-405.
2. СИДОВА, Дафинка. *Политически фактори, влияещи върху ефективността на трансграничното сътрудничество в Средиземноморския регион.* В Сборник с доклади от Годишна университетска научна конференция, 1-2 юни 2017 г., Т.4, Научно направление „Сигурност и отбрана“, Велико Търново, Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2017, ISSN 1314-1937, стр. 88-98.
3. СИДОВА, Дафинка. *Икономически фактори, влияещи върху ефективността на трансграничното сътрудничество в Средиземноморския регион.* В Сборник доклади от годишната научна конференция „Съвременни предизвикателства пред сигурността и отбраната“ на факултет „Национална сигурност и отбрана“, Военна академия „Г.С. Раковски“, 18-19 май 2017 г., Първа част, С., Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2017, стр. 184-189.
4. СИДОВА, Дафинка. *Методика за изследване на трансграничното сътрудничество като инструмент на Европейския съюз за повишаване на сигурността.* В Коларов, Т. (състав. и науч. ред.). Югоизточна Европа: новите заплахи пред регионалната сигурност: Сборник с материали от международна конференция, 2-3 юни 2015 г. Наука, образование, сигурност : Т. 3., С., НБУ, 2016, ISBN 9789545359071, стр. 133-144
5. SIDOVA, Dafinka. *Strategies for Development of Mediterranean Cross-boerder Cooperation as an Instrument for Increasing the "Wider" Security.* В Radulov, Nikolay et al. (Int. Ed. Board). International Scientific Journal "Security & Future", Year 1, Issue 2, Publisher: Scientific Technical Union of Mechanical Engineering "Industry-4.0", Sofia, Bulgaria 2017, ISSN 2535-0668 (Print), ISSN 2535-082X (Online), pp 50-53

SUMMARY

This Ph.D. research "Cross-border Cooperation as an Instrument of European Union for Increasing the "Wider" Security in the Mediterranean Region in the Early 21st Century" presents cross-border cooperation (CBC) as an effective instrument of the European Neighbourhood Policy (ENP) that gives different opportunities which have a positive influence on the aspects of the "wider" security – political, economic, social, ecological and cultural security. Seven members of the European Union and ten partners from the North Africa and the Middle East take part in the Mediterranean CBC.

The Mediterranean CBC is analyzed as a system with two environments – external and internal. The work presents PESTEC-analysis and SWOT-analysis. Also, it shows the logical relation between external factors, internal characteristics and future results of cross-border projects. Applying research and statistical methods and tools, it is modeling and verifying a better model for measuring and assessing the CBC's effectiveness. The Model includes external factors and internal elements, dependent and independent variables, effectiveness metrics. Model's verification is done by integrating the Model into a plausible scenario.

Last, but not least, three strategic tools are used: strategic map, balanced scorecard and TOWS analysis that help identify relevant strategic options that the Mediterranean CBC could pursue for more successful and effective CBC in regard to the aspects of the "wider" security.